

VOLTAIRE: CANDIDE

1759

A *Candide* témája, műfaja, elbeszélője

Témája: A regény cselekménye Candide kalandos utazása valóságos és fantasztikus világokon keresztül. Fő témája a korabeli világ bemutatása, kegyetlen társadalomkritika. Utazásai során a hős különböző társadalmakat ismer meg, s elkeserítő tapasztalatokat szerez a kialakult civilizációról, az emberi természetről, akárcsak Gulliver Swift regényében.

Műfaja: A *Candide* próbatételes kalandregény, tézisregény és társadalomszatíra is.

Elbeszélője: Az író világlátását a **groteszk**¹, keserű humor jellemzi. Ahogyan Swift, Voltaire is objektív, tárgyilagos hangon meséli el a legabszurdabb történéseket, humora ezért mindig ironikus.

Hudon: *Voltaire***Filozófiai háttere**

Voltaire jól ismeri korának filozófiáit, melyek közül legnagyobb hatással Locke elmélete volt rá.

- **Candide útján Locke filozófiája testesül meg:** a hős tabula rasával indul: a regény elején még tudatlan ifjú, majd bejárja a megismerés útját, gondolkodni, kételkedni tanul. Ismereteit tehát személyes tapasztalatok útján szerzi. Három másik filozófia hatása is kimutatható a regényben.
- Az egyik **Leibnizé**, aki szerint a világon mindennek megvan a maga ésszerű oka, semmi sem véletlen. Ezt a nézetet figurázza ki Voltaire **Pangloss** optimizmusában, amely szerint ez a világ „a legeslegjobb világ”. Pangloss tehát a leibnizi filozófia paródiája².
- Vele szemben áll **Martin**, akiben a **manicheista** tanok paródiája testesül meg. A manicheizmus azt vallja, hogy a világot két erő mozgatja: a Jó és a Rossz.

¹ groteszk: esztétikai minőség, ábrázolási mód és hangnem, amelyben a kisszerű, torz és nevetséges keveredik a pátosszal, a tragikummal

² paródia: egy szerző vagy nézet kifigurázása azáltal, hogy kisszerű, nevetséges és eltúlzott formában jelenítjük meg

Martin a regényben Pangloss ellenpontja, szerinte minden a lehető legrosszabb ezen a világon.

- Voltaire **Rousseau** természetkultuszát is kifigurázza a fülesek országában, ahol lányok majmokkal szeretkeznek. Voltaire nem hisz „a romlatlan természet” rousseau-i elméletében. A természeti népeket és a civilizáltakat is kritikus szemmel ítéli meg, mindegyikben meglátja a rosszat, a nevetségeset.

Candide külső-belső útja

- **Külső** útja kalandok sorozata, melyek során bejárja az egész világot, keresi Kunigundát, hogy végre egymáséi lehessenek. Ez az út remények és csalódások sorozata, mire övé lehet Kunigunda, a nagy szerelem, amiért annyi szenvedést állt ki, már elmúlt. Kunigundában az emberi álmok testesülnek meg – mire elérjük őket, gyakran semmivé foszlanak. A mesék happy endje így válik kiábrándító valósággá.
- Az utazás során Candide hosszú **belső** utat tesz meg: a naiv, tudatlan fiúból tapasztalt, érett férfi lesz. (Neve **beszélőnév**, egyszerre jelenti azt, hogy jámbor, naiv, illetve kíváncsi.) Ez a felnőtté válás azonban az illúzióvesztés útja is.
- Szellemi útja első fázisában nevelője, Pangloss életfilozófiáját hiszi, miszerint a világon minden a legeslegjobbban van. (A Pangloss is beszélőnév: pangless = kínok nélküli. 'the pangs of despised love' mondja Hamlet a nagymonológban.) Ezt az optimizmust rombolja le a világ megismerése.

Candide **kiábrándító tapasztalatai** örök emberi élmények, amelyeket mindannyian átélünk felnőtté válásunk során.

1. A Paradicsomból (Vesztfáliából) való kiűzése során szerzett **első rossz tapasztalata, hogy nem egyenlő.**
2. Amikor erőszakkal besorozzák katonának, meg kell tanulnia, hogy **nem szabad.**
3. A háborúban szembesül az ember vadállati **kegyetlenségeivel.**
4. A lisszaboni földrengés során az emberi **tudatlansággal és babonával.** Itt következik be **az első jelentős fordulat** Candide gondolataiban, mert itt **kezd kételkedni** Pangloss filozófiájában, azaz **már önállóan gondolkodik.** Felteszi az ironikus kérdést: „*Ha ilyen a legeslegjobb világ, milyenek a többiek?*”

5. Keserű tapasztalatait felerősíti Kunigunda és az öregasszony története, kegyetlen élményeik. Közben Candide kétszer is öl, először önvédelemből, másodsor már előre megfontoltan, azaz **elveszíti ártatlanságát, bűnössé válik.**
6. Utazása során egy **utópisztikus világba** csöppennek, Eldorádóba. Ez a hely a világtól hermetikusan elzárt, ahol ideális állapotok uralkodnak. Candide mégis elkívánkozik Eldorádóból, mert hiányolja Kunigundát. A voltaire-i kritika tehát azt sugallja: a pusztá gazdagság és gondtalan élet nem elég a boldogsághoz. Eldorádóból hiányzik az élet lüktető gazdagsága, izgalma. **Leszámol az utópiákkal**, azaz a tökéletes államokról szóló képzetekkel.
7. **Eldorádó antitézise** (ellentéte) a regényben **Szurinam**, ahol **minden rossz**, ez az **ellenutópia**. Új tanítója Martin, a manicheista filozófus, aki szerint a világon minden rossz. Ez a mű **gondolati mélypontja**, a pesszimizmus eluralkodása.
8. **Franciaországban** Voltaire iróniája **kegyetlen gúnyba** csap át, Martin cinikus szavai éles kritikát adnak a jelen korról: „(Párizsban) a *legelső foglalkozás a szerelem, a második a rágalmazás, a harmadik az üres locsogás.*” **Itt teszi fel Candide a létfilozófiai kérdést először:** „*De hát akkor – mondta Candide – mi végből teremtették a világot?* Később meg is válaszolja: „*Hejh, kedves Martin, de igaza van! Minden csak balhit és nyomorúság.*” Már csak egy boldogságot tud elképzelni, ha megtalálja Kunigundát, vagyis már csak a szerelem marad meg értéként az életben. A regény végén Konstantinápolyban találkoznak újra a szereplők. Candide már csak becsületből veszi feleségül Kunigundát, aki csúnya, házsártos vénasszony lett, így már a szerelem sem jelenthet örömet. Mivel sem Pangloss optimizmusa, sem Martin pesszimizmusa nem elégítette ki, Candide egy dervistől kérdezi meg, mi értelme az emberi életnek.
9. A **dervis fatalista**³ választ ad: „*Olyan mindegy – felelte a dervis - , jól vagy rosszul élünk-e a földön.*” Candide-nak azonban ez a válasz sem tetszik.
10. Végül **egy öreg török** életfilozófiája nyugtatja meg, aki az élet értelmét a munkában, azaz a **teremtő életben** találta meg: „*a munka pedig jó arra, hogy messze tartson tőlünk három nagy bajt: az unalmat, a bűnt, a szükségét.*”

³ Fatalista az, aki nem hisz a szabad akaratban, s abban, hogy az ember maga irányíthatja sorsát. A fatalista szerint az emberi életben a végzet uralkodik, nem tudja azt megváltoztatni. (fátum : lat., jelentése: végzet)

Candide és barátai e szerint az elv szerint folytatják életüket, **a meddő filozofálás helyett a tevékeny életet választva**. A regény utolsó mondata – **„De vár ám a munka a kertben.”** – egyszerre optimista és pesszimista befejezést ad a műnek.

A **„kert” az értékteremtő, alkotó élet metaforája**, de egyben a világtól való elkülönülés is. Candide sok illúziót elveszített, de megmaradt számára az a hit, hogy saját kis világán belül (a kertjében) értelmes életet élhet.

